

Юрій Шайгородський

ПРОЯВИ ПОЛІТИЧНОЇ ДЕСТРУКЦІЇ В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

В статті проаналізовано причини й наслідки деструктивної поведінки, наголошено на тому, що за сучасних умов усталене трактування деструктивності як процесу, спрямованого на руйнування певної структури, а деструктивної поведінки (як агресивної, девіантної й делінквентної) набуває нових ознак. Акцентовано увагу на тому, що основною характеристикою деструктивної поведінки є її соціальна детермінованість суспільно-політичними практиками та пануючими смислами. Виокремлено рівні феноменології явища деструктивності. Запропоновано можливі шляхи подолання деструктивної суспільно-політичної поведінки та правового нігілізму.

Ключові слова: політична поведінка, деструкція, правовий нігілізм, цінності, мотиви, смисли.

Shaihorodskiy Yu. Manifestations of political destruction in a democracy. *The article analyses the causes and consequences of destructive behaviour; it is accentuated that in modern conditions the established interpretation of a destruction as a process, aimed at the destruction of a structure, and destructive behaviour (as aggressive, deviant and delinquent) acquire new characteristics. The attention is paid to the fact that the main characteristic of destructive behaviour is its social determinism of socio-political practices and dominant meanings. The phenomenology levels of destructive phenomenon are distinguished. The possible ways to overcome destructive social and political behaviour and legal nihilism are given.*

Key words: political behaviour, destruction, legal nihilism, values, motives, meanings.

На шляху цивілізаційного поступу Україна увійшла в нову фазу суспільного розвитку. Спрямованість і якість цього розвитку значною мірою залежатиме від усвідомлення його мети, ступеня громадянської згуртованості, здатності подолання негативних виявів, пов'язаних із внутрішньополітичними процесами і зовнішньополітичними

загрозами, пошуком шляхів загальнонаціональної консолідації. Усе це потребує об'єктивного погляду на суспільно-політичну дійсність, чіткого усвідомлення образу майбутнього і визначення ефективних шляхів суспільного розвитку. Окреслення його сучасних тенденцій, визначення пріоритетів та конкретизація небезпек актуалізували проблему дослідження деструктивної поведінки та її виявів в умовах демократії. Цей дослідницький напрям актуалізується нині з огляду на ускладнення і суперечливість сучасних суспільно-політичних процесів (і не лише в Україні), драматичне, а почасти й – трагічне, міжцивілізаційне напруження.

За сучасних умов традиційне й усталене трактування деструктивності як процесу, спрямованого на руйнування певної структури, а деструктивної поведінки – як агресивної, девіантної* й делінквентної** – набуває нових ознак. Але основною характеристикою деструктивної поведінки є її соціальна детермінованість – соціальною дійсністю, суспільними й політичними практиками, пануючими смислами. Аналізуючи деструктивність як соціально детерміноване явище, можемо виокремити кілька взаємопов'язаних і водночас – різних за сферами прояву рівнів його феноменології.

1. *Особистісний рівень.* На особистісному рівні деструктивною визначають поведінку, що суперечить нормам співіснування людей, завдає фізичної шкоди, заподіює моральний збиток людям або спричиняє психологічний дискомфорт. Здебільшого деструктивна поведінка зумовлена особистісними рисами людини та формами її первинної соціалізації, зокрема в сім'ї, й досить часто є наслідком неусвідомлених мотивів самоствердження, суперництва тощо. До мотивованої деструктивної поведінки відносять інший вияв деструктивності – агресивність – особливості вияву якої також індивідуальні. Але вже й на цьому (очевидно – основному – особистісному) рівні виявляється вплив соціуму. Адже саме в соціумі людина й стає особистістю. В соціумі формуються її потреби, зокрема в ідеалах, у цінностях, у належності до групи, і прагнення до самореалізації.

* Девіантна поведінка – (від лат. *deviatio* – відхилення) поведінка, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів.

** Делінквентна поведінка – (від лат. *delinquens* – проступок, провина) протиправна поведінка особи; протизаконні дії.

2. *Рівень малих груп.* Цей рівень характеризується безпосередньою міжособистісною взаємодією, наявністю спільної мотивації, діяльності й групових цілей. На цьому рівні особистісні вияви деструктивності можуть або посилюватися, або нівелюватися. Вже на цьому рівні феноменології явища деструктивної поведінки важливими стають мотиваційно-сміслові аспекти й ціннісно-орієнтаційна групова єдність.

3. *Соціальний рівень.* Деструктивна поведінка – соціально детермінована. Досліджуючи вияви деструктивної діяльності, на доцільність і важливість урахування соціальних потреб людини й аналіз суспільних відносини вказував, зокрема, А. Адлер. Він вважав, що, по-перше, людина є цілісною й неподільною особистістю. По-друге, все життя людини являє собою динамічне прагнення до переваги, боротьби за перевагу. По-третє, кожна людина є творчою особистістю. І, по-четверте, важливу роль у становленні особистості відіграє її соціальна належність [1, с. 201–205]. Не заглиблюючись у аналіз теорії відомого австрійського науковця, звернімо увагу на два останніх із виокремлених ним висновки дослідження.

На перший погляд, парадоксальним може виявитися зв'язок творчого начала соціальної особистості із деструктивністю її поведінки. Разом з тим, Й. Шумпетер [2, с. 121–125] пише про два види поведінки: адаптивний, пов'язаний із наявними в розпорядженні людини ресурсами, і креативний, який він визначає як поведінку «творчого руйнування». Дійсно, реалізуючи власні (соціальні) цінності, творча особистість може спрямувати свою активність на перетворення середовища – на покращення існуючого (адаптивний вид), або ж – на його руйнування, знищення (деструктивний вид).

Значущим аспектом становлення особистості як носія певного виду поведінки є її соціальна належність. В умовах соціального розшарування, несправедливого розподілу благ і колосальної майнової диференціації населення цей аспект перетворюється в суттєвий поведінковий чинник.

4. *Політичний рівень.* Стрімкі, динамічні й, на жаль, трагічні події останнього часу в Україні призвели до кардинальних суспільно-політичних трансформацій. Вони були зумовлені не лише низкою факторів глобального, внутрішньо- і зовнішньополітичного характеру, але й рівнем осмислення громадянами країни безумовної залежності

якості їх життя від політичних практик, від спроможності громадян впливати на них, від ефективності цього впливу, що, зрештою, й закладено в логіку розвитку демократичної держави. Українські громадяни самі стали новою політичною реальністю. У цій реальності – повалення авторитарного режиму, що погруз у корупції, користолюбстві, зрадництві. Політичною реальністю для багатьох стало й усвідомлення сили громадянського суспільства. За нинішніх умов його розвиток стає не лише засобом досягнення політичної, соціальної, міжнаціональної злагоди, але й – стратегічним завданням, умовою збереження державного суверенітету, найважливішою складовою процесу становлення сучасної української політичної нації.

Деструктивна поведінка – це поведінка, що спрямована на руйнування структур, зокрема, й суспільно-політичних. У цьому контексті виникає питання про рівень конструктивності таких дій. Адже спроби переукладання існуючих донедавна структур, котрі багато в чому визначали суспільно-політичні відносини, досить складно охарактеризувати як деструктивними. Визначальною характеристикою таких дії є мета, заради якої руйнуються структури.

5. Цивілізаційний рівень. У загальноцивілізаційному сенсі, деструктивність полягає в руйнуванні, деконструкції тих базових цінностей, які являють собою сутність певної цивілізації. Очевидно, що саме домінуючі системи цінностей і створюють світоглядну базу цивілізаційного розрізнення. Зasadничі ж відмінності можна віднайти лише в рамках політичної аксіології, шляхом з'ясування тих цінностей, що утворюють цивілізаційну ціннісно-орієнтаційну єдність, або ж тих, в ім'я яких здійснюється політична деструкція. З формального погляду, будь-яка революція може бути витлумачена як вияв деструктивної політичної поведінки. Водночас, у рамках європейської культури, основи якої сформовані ще за часів Ренесансу й Просвітництва, революційна діяльність набула певної нормативності, оскільки була ціннісно наповненою.

Соціальні революції відбуваються, коли більша частина суспільства не сприймає пропонованої правлячим класом моделі майбутнього. Усвідомлення більшістю суспільства необхідності змін цієї моделі, з одного боку, й неспроможність/небажання правлячого класу здійснити ці зміни, з другого, породжують радикальні дії,

спрямовані на руйнування системи. Водночас, революція – це боротьба зі старими смислами заради нових. Зрештою, революції відбуваються не на Майданах. Революції відбуваються у «головах» – у мисленні, у зміні оціночних суджень, у мотиваціях, – через переоцінку цінностей, усвідомлення мети, формування нової системи цінностей, смислів і образів майбутнього.

Цінності, їх сукупність і спрямованість визначають цивілізаційних вибір країни. Прийнята переважною більшістю громадян ціннісна парадигма є основою цілісності соціальної системи, визначає не лише напрями цивілізаційного розвитку, але і його принципи, не лише консолідує суспільство, але й пропонує інструменти суспільних змін. Саме тому метою кожного політичного режиму є прагнення сформувати систему цінностей, на яку орієнтуватиметься широкий загал. Суспільство, у якому досягнуто консенсусу щодо того, що є цінністю, може розглядатися як стабільна система, оскільки у ній зникає головне джерело суперечностей між окремою особою і суспільством у цілому [3, с. 88].

Зовнішня військова загроза, внутрішньополітичні протистояння призвели до стрімких світоглядних змін. За цих умов цінності наповнюються новим змістом, відбуваються кардинальні зрушення в системі ціннісних орієнтацій, у їх структурі ціннісних орієнтацій «безпека» залишається домінуючою потребою, але особистісні потреби й інтереси поступилися потребам колективної безпеки, усвідомленню держави, її єдності й стійкості як першорядних цінностей. Зазначені зміни підтверджують і результати соціологічного опитування, проведеного Інститутом соціології НАН України через рік після початку військової агресії (у серпні 2014 р.) [4]. Страх нападу на країну зовнішнього ворога об'єднав 62% опитаних, 48% непокоїла загроза розпаду України як держави, 34% – боялися виникнення міжнародних конфліктів. Кожний п'ятий із опитаних (18%) побоювався встановлення режиму диктатури й на 5% (до 13%) виросла кількість тих, хто боявся повернення старих порядків. Водночас, у порівнянні із результатами аналогічного опитування, проведеного за рік до того (2013 р.) значно зменшилися страхи перед зростанням цін (з 80 до 64%), невивплатою заробітних плат (із 75 до 60%), загрози безробіття (з 78 до 60%), зростання злочинності. На тлі прямої воєнної загрози, щоденних повідомлень про загиблих під час

бойових дій, вдвічі зменшився страх перед зараженням небезпечними для життя інфекціями, такими як туберкульоз і СНІД.

Разом з тим, маємо усвідомлювати, що навіть тимчасове «заміщення» у структурі базових цінностей соціальних її складових цінностями «миру», з часом невідворотно актуалізує їх у новій, «вищій» якості. Проблеми, що у часи тяжких випробувань «відійшли» на другий план, – зростання цін, невиплата заробітних плат, безробіття, соціальна незабезпеченість, якість і вартість комунальних послуг, проблеми охорони здоров'я тощо – згодом знову визначатимуть порядок денний суспільно-політичного життя. Поняття «справедливість» стає ключовим критерієм оцінки якості державного менеджменту. Стан соціального самопочуття стає визначальним в оцінці дієвості системи цінностей, ефективності обраного шляху.

Особливої увагу при аналізі соціокультурної детермінації деструктивної поведінки заслуговує явище аномії*. Аномія – стан суспільства, що характеризується розпадом системи суспільних цінностей, відсутністю чітких правил і норм поведінки, коли стара ієрархія цінностей руйнується, а нова ще не склалася. Цей стан породжує моральну нестійкість особистості, дезорганізує суспільні структури, порушує суспільну рівновагу. За такого стану суспільства значна його частина, знаючи про існування обов'язкових суспільних норм, тим не менше ставиться до них байдуже або негативно [5, с. 223–228, 270–272]. Аномія виявляється, передусім, у падінні моралі, у втраті «еталонності» ціннісної системи старшого покоління, у неповазі до закону, у розповсюдженні правопорушень і жорстокості [6].

Деструкція може бути також викликана зміною соціального статусу людини або групи. Чим більш радикальним є зниження соціального статусу, тим імовірніший спалах деструктивних устремлень. Нинішня практика реформування цілих галузей життєдіяльності (сфери охорони здоров'я, освіти, науки тощо) та негативні результати такого «реформування» слугують підтвердженням цієї тези.

Джерелом деструктивної поведінки часто стає так звана «відносна депривація» (розрив між соціальними очікуваннями і можливостями), коли реальне поліпшення соціального статусу відбувається

* Аномія (з давньогрецької) – беззаконня, відсутність норм.

повільніше, ніж зростають очікування. Вона породжує фрустрацію, яка може призвести до руйнівних дій.

Посилення деструктивності й правового нігілізму в українському суспільстві значною мірою зумовлене соціальною й економічною нерівністю, недотриманням законодавства практично усіма його суб'єктами й відсутністю невідворотності відповідальності за правопорушення. Нерівність – економічна, соціальна, політична, етнокультурна – є одним із основних факторів, що породжують і посилюють деструктивну поведінку. Йдеться про нерівність за доходами, що спричиняє нерівність доступу до ресурсів і соціальних благ. Відсутність ефективної системи «соціальних ліфтів» посилює зневіру в справедливість, породжує соціальну напругу, посилює суспільну поляризацію й деструктивні настрої.

Як справедливо зазначає Е. Лібанова, «сучасне українське суспільство є не просто глибоко розшарованим, а навіть поляризованим» [7, с. 18]. Серед негативних факторів впливу на суспільне самопочуття є й «переконаність більшості в тому, що основним джерелом успіху в Україні є здатність оминати закони». Все це спричиняє тотальну недовіру до влади й правовий нігілізм. Зрештою, зазначає науковець, саме наявність необгрунтованої та несправедливої в очах більшості нерівності стане основною перешкодою на шляху становлення демократичного суспільства і реальної інтеграції в європейську спільноту [7, с. 9].

«Здатність оминати закони» також стала однією із характерних ознак сучасної української дійсності. Йдеться не лише про корупційність, котра проникла практично у всі сфери життєдіяльності. Йдеться й про те, що законодавці часто-густо ухвалюють закони, що порушують Конституцію, зокрема звужують або нівелюють соціальні виплати, погіршують умови життя громадян; українська практика свідчить про «здатність оминати закони» й правоохоронними органами, й українськими суддями.

На тлі погіршення загального соціально-економічного стану в країні, зростання безробіття, соціальної незахищеності людей посилюється розчарування реформаторськими зусиллями влади, втрачається відчуття перспективи. Це підтверджується й численними соціологічними даними. Зокрема, наприкінці 2015 року соціологи звернулися до респондентів із проханням оцінити відчутність

(особисто для них) ускладнення фінансово-економічної ситуації в країні [8]. 59,2% відповіли, що «дуже серйозно» відчують ці наслідки, 36,6% вказали на те, що певною мірою відчули на собі погіршення фінансово-економічної ситуації в країні. І лише 2,3% (при показникові похибки вибірки – 2,3%) не відчули особисто на собі наслідків цієї ситуації. Водночас, за результатами того ж таки опитування [9], більшість респондентів висловили зневіру в успіх нинішніх реформаторських зусиль. «Чи вірите Ви в успіх реформ в Україні?», – запитали соціологи. Абсолютну зневіру висловила майже третина опитаних – 30,3%; «Загалом не вірю, проте якась частка надії ще є» – 32,2%; Сумніви у здатності країни подолати існуючі проблеми та труднощі висловили 25,6%; і лише 4,8% опитаних були впевнені у такому успіху. Тобто, люди не лише досить гостро відчують погіршення економічної ситуації в країні, зневірилися у реформаторській спроможності влади, але й втрачають віру у здатність подолати цю негативну ситуацію. Про це свідчать результати опитування (табл. 1., складено за [10]).

Таблиця 1.

Як Ви вважаєте, чи здатна Україна подолати існуючі проблеми та труднощі?

	Травень 2015	Квітень 2016
Здатна подолати протягом найближчих кількох років	26,9	16,5
Здатна подолати у більш віддаленій перспективі	41,3	47,2
Не здатна	20,2	22,6
Важко відповісти	11,7	13,7

Після випробувань, пов'язаних із трагічними подіями Майдану, анексії частини території країни, втрат під час військових дій ключовим критерієм оцінки якості державного управління стає доцільність і обґрунтованість рішень, зрештою, – усвідомлення мети й суспільна легітимізація векторів стратегічного розвитку. Показові, у цьому сенсі, – результати моніторингового дослідження, що протягом тривалого часу здійснюється соціологічною службою Центру Разумкова (табл. 2., складено за [11]).

Таблиця 2.

Відповіді на запитання «Як Ви вважаєте, в цілому, події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі?»

	05.2013	09.2013	03.2014	03.2015	05.2015	09.2015	02.2016	04.2016
У правильному напрямі	15,4	15,4	32,3	17,5	14,3	16,7	11,6	14,2
У неправильному напрямі	65,9	65,4	40,7	66,9	67,6	66,0	73,4	72,2
Важко відповісти/не відповіли	18,7	19,2	27,0	15,6	18,1	17,3	15,0	13,6

Звернімо увагу, що рівень позитивних оцінок сучасного стану розвитку суспільства стрімко наближається до «передреволюційних» показників. Результати соціологічного дослідження засвідчили – понад 70% українських громадян вважають, що ситуація в Україні розвивається у неправильному напрямку. Люди не довіряють ні органам влади, ні судам, ні прокуратурі, ні політичним партіям. На думку керівника соціологічної служби Центру, нині в Україні відзначається певна революційна налаштованість суспільства, зазначивши наявність у ньому «революційної свідомості» [12]. На нашу думку, тенденція до стрімкої зміни суспільних настроїв, серед іншого, зумовлюється відсутністю чітко артикульованої, зрозумілої й підкріпленої реальними діями стратегії суспільного розвитку, адже сутнісно – така стратегія є своєрідною проекцією смислів.

Недовіра до влади, розчарування в її спроможності вирішити існуючі проблеми і подолати труднощі та прагнення справедливості може спровокувати вияви деструктивної поведінки через спроби за власним розумінням «вершити правосуддя». Приклади цього – вбивство поліцейськими затриманого у селищі Криве Озеро Миколаївської області, численні повідомлення про злочини, скоєні на тлі «боротьби за справедливість» навіть із застосуванням вогнепальної зброї.

В умовах низької ефективності правоохоронної системи та корумпованості системи судової працюють закони вулиці. Коли держава не може навести порядок, люди вдаються до радикальних дій, демонструючи недовіру органам державної влади, зневіру щодо справедливості суду, керуючись власними уявленнями про належне, покладаючись на себе або ж – на допомогу радикальних позазаконних формувань. Адже, насправді, соціально-політична напруга і невдоволеність чинною й нині практикою державного управління нікуди не поділися. Під впливом, передусім, зовнішньої військової агресії вони (напруга і невдоволеність) просто відтермінувалися, набули інших форм і перейшли у фазу очікування й «передготовності». На відміну від соціально-психологічного стану напередодні Майдану, нинішній – характеризується значно нижчим порогом «страху» і непевності й значно вищим ступенем – натхнення й упевненості, що зумовлені усвідомленням сили і можливостей громадського впливу.

Одним із надбань Майдану є сформована соціально-психологічна установка мас щодо певних способів дії (аттитюд «до ситуації» – за М. Рокичем). Тобто, у масовій свідомості сформувалося уявлення про певний ефективний спосіб дії у ситуації, коли влада не виконує обіцянок, коли її дії й рішення не відповідають суспільним очікуванням і коли його (очікування) ресурс вичерпано. Саме у цьому контексті громадським, експертним середовищем і засобами масової комунікації артикулюється побоювання третього Майдану. І президентські, і парламентські вибори у свідомості громадян – лише необхідна передумова для ефективних рішень і дій. Їх відсутність або ж хибна, з погляду суспільства, спрямованість – стане достатньою підставою для нового, з непередбачуваними наслідками, революційного сплеску.

Небезпечна тенденція зростання правового нігілізму може призвести до потреби суспільства в «сильній руці». Можливе використання новою владою старих, прийнятих попереднім режимом практик є вкрай небезпечним для Української держави. Спокуса піти найпростішим шляхом і реалізовувати реформи, від яких насамперед постраждають звичайні громадяни, а не олігархи, може призвести до чергових масових протестів – уже проти чинної влади.

Президент України усвідомлює загрозу виникнення «другого фронту» як провокативної спроби «розхитати політичну ситуацію»

всередині країни [13]. Разом з тим, поки-що не здійснено суттєвих змін у системі влади, принципів та механізмів державного управління, не впроваджені й навіть чітко не артикульовані нові правила суспільного життя. Засвідчили це і результати соціологічного опитування, проведеного напередодні 2016 року соціологічною службою Центру Разумкова. На питання «Які загрози є більш небезпечними для незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України?» третина опитаних (30,3%) вказала на внутрішню загрозу, 17,8% визнали небезпечнішою загрозу зовнішню, а 47% зазначили, що зовнішні та внутрішні загрози є однаково небезпечними [14].

Відсутність довіри громадян до політичних інститутів, зневіра в ефективність їх діяльності, низький рівень політичної культури та прагнення ситуативної реалізації інтересів лежить в основі ще одного розповсюдженого в Україні деструктивного прояву – абсентеїзму*, який проявляється як байдуже ставлення людей до політичного життя, зумовлюючись, передусім, суперечністю між демократичними принципами виборів та їх практикою. Посилює деструктивність абсентеїзму й уявлення значної кількості людей про те, що від них у політиці нічого не залежить. Правовий нігілізм посилюється ще й тим, що в Україні досі жоден правопорушник не був притягнений до кримінальної відповідальності за порушення виборчого законодавства. Практика свідчить, що вибори в Україні нерідко перетворюються із інструменту забезпечення демократії на механізм ефективної маніпуляції свідомістю громадян. Проблема абсентеїзму для українського суспільства є значимою й у контексті перспектив розвитку громадянського суспільства з огляду на небезпеку трансформації громадянської некомпетентності у свідоме ігнорування політики, утвердження нігілістичних проявів політичної поведінки.

Ці та інші вияви правового нігілізму, як однієї з форм деструктивної поведінки, також є породженням суперечності ціннісного, морального і правового вимірів соціальної дійсності. Зміна соціальних умов, як правило, призводить до того, що механізм відтворення цінностей, орієнтації на них перестає бути провідним, поступаючись місцем або адаптаційним механізмам, або ж – деструктивним. Через

* Абсентеїзм (від лат. *absentia* – відсутність) – ухилення від участі у політичних виборах, зборах тощо.

адаптацію відбувається процес своєрідного пристосування до нової реальності, через деструкцію – її руйнування.

Країна продовжує жити вимірами революційного часу, зіставляючи владну риторику із діями влади. У цьому контексті, мають посилюватися громадянська участь і громадський контроль за владними рішеннями й їх реалізацією. За відсутності дієвих інститутів такого контролю, ефективної комунікації влади з громадськістю вимоги до влади набуватимуть стихійних протестних форм – масових акцій, пікетів органів центральної і місцевої влади, перекриття шляхів сполучення тощо.

Очевидно, що подолання і попередження деструктивної суспільно-політичної поведінки та правового нігілізму, як соціально обумовлених явищ, лежить передусім у ціннісно-смысловій площині. Саме у ній визначаються рівні конструктивності, ціннісно-орієнтаційної єдності, сутність і спрямованість реформ як загальнонаціонального, соціокультурного та соціально-політичний процесу цілеспрямованої і скоординованої діяльності зі створення нових смислів та цінностей, нової їх системи.

Вагомим чинником зміцнення державного суверенітету, творення політичної нації за нинішніх умов стає суспільна консолідація, потреба визначення напрямів, шляхів і форм її поглиблення. У цьому контексті, усвідомлення політичною, владною, бізнесовою елітою нової реальності (у її мотиваційно-смысловому і ціннісному вимірах) стає необхідною умовою суспільного розвитку, своєрідним запобіжником від зміни вектору його цивілізаційного поступу.

Водночас, суспільна консолідація неможлива без визначення соціально зумовлених ціннісних пріоритетів, які мають характер потреб, спираються на досвід і оцінку навколишнього соціокультурного світу. Очевидно, що ціннісні пріоритети різних людей, груп, класів відрізнятимуться. Відмінними вони будуть у заможних і малозабезпечених, у молоді й людей похилого віку, у здорових і хворих. Але, коли йдеться про суспільні цінності, особливої ваги набуває можливість впливати на перебіг суспільно значимих процесів, на їх унормування, зрештою, – на прийняття рішень. Тобто, ціннісні пріоритети формуються під впливом низки факторів і є динамічним, «гнучким» утворенням, що не лише регулює поведінку, але й спрямовує її на досягнення певної мети, визначає шляхи й засоби її досягнення.

Визначення ціннісних пріоритетів є необхідною і важливою складовою процесу конструювання майбутнього.

У цьому контексті йдеться передусім про необхідність стратегії суспільного розвитку як *світоглядно обумовленої сукупності поглядів, оцінок та принципів, які визначають загальне бачення шляхів розвитку; як достатньо абстрактного, довгострокового, максимально загального (недеталізованого), послідовного, конструктивного, раціонального, підкріпленого ідеологією, стійкого до невизначеності умов середовища плану досягнення мети.*

Іншими словами, стратегія суспільного розвитку – це своєрідна *надія, амбітний план-проект майбутнього*, пов'язаний із оцінкою нинішніх (стартових) позицій, потенціалу, можливостей, ресурсів і загроз. Це план, пов'язаний із прогнозом стратегії розвитку інших країн і співвіднесення з їх стратегічними цілями. Нарешті, стратегія – це передбачення шляхів цивілізаційного розвитку і нашого місця в ньому.

Коли мовиться про стратегію, то йдеться, передусім, про майбутнє. Проектування майбутнього – аксіологічне явище – можливе лише на ідеологічному ґрунті, на певній системі цінностей. Стратегія має не просто орієнтуватися на перспективу, але й мати ясні цілі, спиратися на моральні норми, конкретні цінності, формувати відповідні ідентичності, як інструменти саморозвитку. Рух України у європейському напрямі створює сприятливі передумови для інтеграції у ціннісний, етичний простір Європи.

Серед першочергових завдань стратегії цивілізаційного оновлення України – подолання бідності, зменшення економічно необґрунтованої нерівності, утвердження справедливого розподілу доходів, зокрема, шляхом зміни принципу розподілу доходів у суспільстві внаслідок перенесення основного податкового навантаження з груп населення з низьким і середнім доходом на заможні прошарки суспільства. При цьому змінити такий принцип розподілу доходів у суспільстві є доцільним шляхом розроблення законодавчих пропозицій щодо запровадження податку на багатство, відновлення прогресивної системи оподаткування, стимулювання корпоративної соціальної відповідальності бізнесу, особливо великого. Важливий крок на шляху цивілізаційного розвитку – подолання корупції, масштабна присутність якої в українському суспільстві виступає нездоланною

перешкодою для усіх наших європейських цивілізаційних намірів. Постає завдання знайти формулу поєднання принципу правової свободи особистості і принципу її суспільної відповідальності.

Надання пріоритетності європейському цивілізаційному вектору дасть потужну зовнішню підтримку власним українським зусиллям з вирішення таких невідкладних проблем, як формування у суспільстві, особливо у внутрішньополітичних стосунках, атмосфери довіри, усунення нерівності громадян у стартових життєвих можливостях, посилення впливу населення на публічну політику засобами розгортання і поглиблення громадського і державного контролю за її перебігом.

Нові смисли мають породжувати нові практики, мотивувати суспільну діяльність задля досягнення стратегічної мети. Реалізація цих смислів – це суспільно легітимізована, особлива форма державницької діяльності з об'єктивної оцінки стану, осмислення можливостей і перспектив суспільного розвитку з урахуванням усієї сукупності внутрішніх, зовнішніх впливів і загроз, тенденцій сучасного цивілізаційного розвитку.

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / Альфред Адлер [пер. с англ.]. – М. : Академический проект, 2011. – 232 с.

2. Шумпетер Й. А. Капитализм, социализм и демократия / А. Й. Шумпетер ; Пер. с англ. / Предисл. и общ. ред. В. С. Автономова. – М. : Экономика, 1995. – 540 с.

3. Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія. – 2009. – № 3. – С. 86–96.

4. Украинцы все меньше боятся безработицы и безденежья, и все больше – распада страны // Дзеркало тижня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/UKRAINE/ukraincy-vse-menshe-boyatsya-bezraboticy-i-bezdenezhyai-vse-bolshe-raspada-strany-155595_.html

5. Дюркгейм Э. Самоубийство : Социологический этюд / Э. Дюркгейм ; Пер. с фр. с сокр. / Под ред. В. А. Базарова. – М. : Мысль, 1994. – 399 с.

6. Шайгородський Ю. Аномія як суспільний і особистісний феномен / Ю. Шайгородський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2011. – № 4 (54). – С. 19–29.

7. Лібанова Е. М. Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність / Е. М. Лібанова. – Економіка України. – 2014. – №3 (628). – С. 4–19.

8. Зараз в Україні дуже складна фінансово-економічна ситуація. Чи відчули Ви особисто на собі її наслідки? // Центр Разумкова. Соціологічні опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1056

9. Чи вірите Ви в успіх реформ в Україні? // Центр Разумкова. Соціологічні опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1057

10. Як Ви вважаєте, чи здатна Україна подолати існуючі проблеми та труднощі? // Центр Разумкова. Соціологічні опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1111

11. Події в Україні розвиваються у правильному чи неправильному напрямі? (динаміка 2004-2016) http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=66*

12. Міщенко М. Для українців характерним є скептичне ставлення до влади / М. Міщенко // Центр Разумкова. Статті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1315

13. Я не дозволю відкрити «другий фронт» всередині країни – Президент // Прес-служба Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31402.html>

14. Які загрози є більш небезпечними для незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України? // Центр Разумкова. Соціологічні опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1073